

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การเมืองเชิงพื้นที่ในศาสนปฏิบัติ: ศาสนาในการก่ออัตลักษณ์
ท้องถิ่น ในพื้นที่กิ่งเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เขียน นางอริยา เสวตามร์

ปริญญา ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สังคมศาสตร์)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร.อภิญา เฟื่องฟูสกุล	ประธานกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.อนันท์ กาญจนพันธุ์	กรรมการ
อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรธนະภูติ	กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ศาสนาพุทธในการเผชิญกับการตีความและการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ทางสังคมอื่นๆที่มีใช้ศาสนา (2) เพื่อศึกษาว่ากลุ่มคนที่ถูกกีดกันในสังคม ซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างมีศาสนปฏิบัติอย่างไรในการช่วงชิงการให้ความหมายในการก่ออัตลักษณ์ทางศาสนาของท้องถิ่น (3) เพื่อศึกษาการผสมผสานขององค์ประกอบต่างๆทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ และมีใช้ศาสนาพุทธในปฏิบัติการดังกล่าว

ในบริบทของเมืองเล็กๆที่กำลังเติบโตเป็นเมือง มีคนกลุ่มต่างๆในท้องถิ่นที่กำลังช่วงชิงการให้ความหมายในพื้นที่ศาสนา กลุ่มคนท้องถิ่นที่ถูกกีดกันมีความพยายามอย่างแรงกล้าในการดำรงรักษา สืบทอด และสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ร่วมทางศาสนา ผ่านศาสนปฏิบัติที่หลากหลาย ได้แก่ การอ้างอิงอัตลักษณ์ทางศาสนาในการเป็นข้าพระธาตุ พิธีกรรมการเลี้ยงผีเจ้าเมือง การช่วงชิงกับการกีดกันจากนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐ การยืนยันผลประโยชน์ของคนท้องถิ่นผ่านประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์ การตอกย้ำความมั่นคงของครอบครัว ในพิธีกรรมบูชาข้าว ในขณะที่คนส่วนใหญ่เข้าร่วมในศาสนปฏิบัติในการก่ออัตลักษณ์ท้องถิ่น มีเพียงคนท้องถิ่นบางกลุ่มที่เข้าร่วมในศาสนปฏิบัติแบบเมืองที่เน้นความเป็นปัจเจก ซึ่งนำเข้ามาจากภายนอก เช่น กลุ่มแม่ค้าที่ปรับตัวเข้ากับความเป็นเมืองได้มากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ

กลุ่มคนที่ถูกกีดกันนำอัตลักษณ์ทางศาสนาของท้องถิ่น ในฐานะ “ข้าธาตุ” หรือข้าพระธาตุ ที่เคยถูกใช้ในการผนวคนพื้นที่ถิ่นเข้าสู่พุทธศาสนาและระบบการปกครองแบบใหม่ ในยุคก่อนสมัยใหม่ มาใช้ในการยืนยันความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ทางศาสนาท้องถิ่น ด้วยการตอกย้ำผ่านพิธีกรรมการเลี้ยงผีเจ้าเมือง และกลายเป็นพื้นที่ในการช่วงชิงเพื่อยืนยัน

อัตลักษณ์ของท้องถิ่น ในขณะเดียวกัน นำมาใช้ในการรักษาระยะห่างกับ “คนอื่น” ในการสร้างความชอบธรรมให้กับสถานะทางการเมืองของพวกเขา และในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญกับวาทกรรมสิ่งแวดลอม อัตลักษณ์ทางศาสนาของท้องถิ่นในฐานะข้าชาติ หรือผู้ดูแลพระธาตุ ถูกนำมาตีความใหม่ในฐานะผู้พิทักษ์สิ่งแวดลอม นอกจากนี้ ประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์กลายเป็นพื้นที่และอัตลักษณ์ทางศาสนา ที่พวกเขาใช้ในการตอรองกับนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐ และศาสนาพุทธแบบทางการ ทั้งหมดนี้ ทำให้เห็นการสร้างความหมายให้กับพื้นที่ในฐานะชุดของวาทกรรมที่เลื่อนไหลในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

ในพื้นที่ศาสนามีพื้นที่ที่ไม่ตกอยู่ภายใต้ระเบียบหรือกฎเกณฑ์ยามปกติของสังคม และเป็นพื้นที่ที่อำนาจไม่สามารถครอบงำได้อย่างสิ้นเชิง ทำให้เกิดพื้นที่พิเศษ ซึ่งเป็นพื้นที่ของภาพตัวแทน การช่วงชิง และการต่อต้าน อันเป็นพื้นที่รอยต่อที่เชื่อมระหว่างพื้นที่ในจินตภาพและพื้นที่ที่เป็นจริง อัตลักษณ์ทางศาสนาของท้องถิ่นในฐานะข้าชาติ พิธีกรรมและคนทรงผีเจ้าเมือง ได้กลายเป็นพื้นที่พิเศษที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ในจินตภาพ (พระธาตุในจินตภาพ และตำนานเกี่ยวกับพระพุทธรเจ้า) และพื้นที่ที่เป็นจริง เป็นการเปิดพื้นที่ในการช่วงชิงการให้ความหมายและการก่ออัตลักษณ์ร่วมทางศาสนา และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการนิยามใหม่เกี่ยวกับ “ความสมัยใหม่”

ในขณะที่การศึกษาส่วนใหญ่ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาเน้นการเสื่อมถอยของความเชื่อเกี่ยวกับผีในชนบท และการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของลัทธิพิธีเกี่ยวกับผีแบบใหม่ในเมืองที่เน้นความเป็นปัจเจกนิยม อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้พบการฟื้นคืนพลังขึ้นมาใหม่ของความเชื่อผี ที่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการของปัจเจก แต่แสดงออกในศาสนปฏิบัติอย่างหลากหลาย และพบว่ากระบวนการทำศาสนาให้เป็นสินค้า ซึ่งนำเข้ามาจากภายนอกมิได้มีความหมายมากนักสำหรับคนท้องถิ่นในพื้นที่กิ่งเมืองแห่งนี้

Thesis Title	Politics of Religious Space in Practical Religion: Religion in the Making of Local Identities in Peri-urban Town, Chiang Mai Province	
Author	Mrs. Ariya Svetamra	
Degree	Doctor of Philosophy (Social Science)	
Thesis Advisory Committee	Lecturer Dr. Apinya Feungfusakul	Chairperson
	Professor Dr. Anan Ganjanapan	Member
	Lecturer Dr. Chayan Vaddhanaphuti	Member

ABSTRACT

This thesis is an anthropological study with the aims (1) to study Buddhist religious space which has been developed upon encountering interpretations and changes from other social spaces outside religion; (2) to study how the excluded people who are wage earners apply and improvise religious space for contestation through their practices in the formation of new and existing local religious identities; (3) to study different components of religions, namely Buddhist and non-Buddhist elements which are being articulated in their practices.

In the context of urbanizing small town, there are several groups of local actors which are contesting different meanings in religious space. The local excluded group has been strongly active in maintaining, transmitting and reconstructing the collective religious identity through multiple collective religious practices, i.e. their claiming as the guardians of Buddha's relics (*kha that*), the worship rituals of the guardian spirits of the 'mueang,' the contestation with state's tourism policy by the assertion of local insiders' interest through *hae mai kham pho* tradition, and the emphasis of family's certainties in *puja khao* ritual. While most of the excluded people engage more in collective religious practices, there are only a few groups which involve in individual practices of urban religious practices from outside, i.e. women market vendors who adapt more to urbanization than other groups.

The *kha that* religious identity, which was firstly used to incorporate the local indigenous into the new rulers' system in the 'Buddhicization' process in the

premodern period, has been used by the excluded people for the assertion of their continuation of local religious identity. This has been confirmed by the ritual practice of worship ritual of the guardian spirits of the ‘mueang’ which becomes a contested space in the assertion of local identities, and at the same time, distantiate ‘the others’ in legitimizing of their political position. In dealing with the environment discourse, the guardians of Buddha’s relics are then shifted into the guardians of the nature. The negotiated space and identities in the *mai kham pho* tradition also indicates how people make use of rituals in negotiating their religious space and religious identities with state’s tourism policy and official Buddhism. The meanings of space have been created as a set of discourse and have been shifting in changing circumstances.

In religious space, there is a liminal space which is temporarily outside of the normal social structure and the dominant power could not absolutely control. There emerges the creation of special spaces or space of heterotopias which are counter-sites or in-between spaces that enacted imagined space with real spaces, which are simultaneously represented, contested, and inverted. The *kha that* local religious identities, the worship ritual and spirit-medium of the guardian spirits of the ‘mueang,’ would be considered as space of heterotopias that enact the imagined space (‘imagined’ *phra that* and the Myth of the Coming of Buddha) and real spaces which opened space for the contestation of meanings and reconstruction of collective religious identity. As its consequence, the uneven power relations have been rearranged and the meaning of ‘modernity’ has been redefined.

Despite the demise of rural spirit cults and the upsurge of urban spirit-medium cults which respond to individual needs of urban life-style which is much emphasized in previous studies during the past few decades, there is the resurgence of spirit-medium cults which do not serve individual need but express in various collective religious practices. The commercialization of Buddhism which is imported from outside has less meaning for the local insiders in this peri-urban context.